

DR. KOLOZSI PÁL PÉTER PhD

TUDOMÁNYOS MUNKATÁRS

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM KÖZPÉNZÜGYI KUTATÓINTÉZET

EGYETEMI DOCENS

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM, MNB TANSZÉK

FŐOSZTÁLYVEZETŐ

MAGYAR NEMZETI BANK

A lakossági devizahitelezés egyes kérdései nemzetközi bírósági döntések tükrében

Bevezetés

A lakossági devizahitelezésből adódó makrogazdasági problémák végső megoldása feltételezi a kérdéssel kapcsolatos nyitott jogi kérdések megnyugtató megválaszolását. Magyarországon a lakossági devizahitelek kivezetésének fontos feltétele volt ezért a kormányzat és a jegybank konstruktív együttműködése¹, illetve a makrogazdasági helyzet és mozgástér javulása mellett a Kúria 2014 júniusában kihirdetett jogegységi határozata, amely egyértelmű iránymutatást jelentett kiemelten az árfolyamkockázat kérdésével kapcsolatban. A jogi aspektus jelentőségét mutatja, hogy 2018-ban – elsősorban nemzetközi folyamatokból és hatásokból adódóan – újra a figyelem fókuszába került a kelet-közép-európai régióban a lakossági devizahitelekkel kapcsolatban az a kérdés, hogy milyen feltételek mellett tekinthető jogszerűnek, hogy a háztartások viselték a hazai pénz és a hitelügylet devizája közötti árfolyam elmozdulásából adódó terheket. Ezeknek a jogi vitáknak mind az érintett bankokra és a bankrendszerre, mind ezáltal a gazdasági környezet egészére hatása lehet, különösen azokban a régiós államokban, amelyekben – Magyarországgal ellentétben – nem került sor a lakossági devizahitelek kivezetésére.

Jelen tanulmány először bemutatja a makrogazdasági egyensúly válság előtti években tapasztalt megbomlásáért² érdemben felelős lakossági devizahitelezés elterjedését, majd felvázolja az árfolyamkockázat problémájának közgazdasági hátterét és jelentőségét. Ezt követően kerül ismertetésre a magyarországi lakossági devizahiteleknek a makroegyensúlyi helyzetet jelentősen javító és ezzel a növekedési és a versenyképességi fordulatot³ is lehetővé tevő kivezetése, illetve a 2018 nyarán újra felmerült jogi felvetések és kérdések közgazdasági relevanciája.

1. A lakossági devizahitelek elterjedése Kelet-Közép-Európában

A globális túlhitelezési folyamat egyik különösen problémás fejezete volt a lakossági devizahitelezés kelet-közép-európai elterjedése. A széles értelemben vett kelet-közép-európai régióban – ide értve Bulgáriát, Csehországot, a balti államokat, Magyarországot, Lengyelországot, Romániát, Szlovákiát és Szlovéniát is – 1995-től 2009-ig harmadával nőtt a külföldi pénznemben kibocsátott hitelek aránya, a dinamikus növekedés leginkább a 2002–2009 közötti időszakban volt jellemző. 2009-re a háztartási hitelállomány meghaladta az 50 százalékot az összes hitelen belül, a devizahitelek aránya pedig 60 százalékra nőtt a háztartási hitelállományon belül.

Földrajzi értelemben az egyes országok érintettsége eltérő volt:

- Szlovákiában, Szlovéniában és Csehországban a határozott felügyeleti és szabályozói fellépés, illetve a viszonylag alacsony kamatkülönbözet miatt gyakorlatilag nem terjedt el a lakossági devizahitelezés, illetve a szlovák és szlovén esetben az eurocsatlakozás megszüntette a problémát.
- A balti államokban (Észtország, Lettország, Litvánia) már a 2000-es évek előtt is jellemző volt a devizahitelezés, és főképpen euróban denominálva, de az euro bevezetése ezekben az országokban is kezelte a problémát.
- Lengyelországban, Magyarországon és Romániában a lakossági devizahitelezés jelentős kockázattá nőtte ki magát a 2000-es évek első felében. A régióon belül összességében leginkább az euro alapú hitelezés terjedt el, de Lengyelországban és Magyarországon jellemzőbb volt a svájci frank alapú.
- Bulgáriában bár elterjedtek a lakossági devizahitelek, de mivel az ország az euróhoz kötötte árfolyamát, valutatanácsai rendszert működtetve, így az árfolyam esetleges gyengüléséből adódó makrogazdasági problémákkal nem kellett szembesülnie.

Közgazdasági értelemben a lakossági devizahitelezés fel-futása tekintetében két csoportra lehet osztani az érintett országokat. Bizonyos országokban a devizatételek a bank-

¹ A konstruktív kooperációról lásd: MATOLCSY György – PALOTAI Dániel: *A fiskális és a monetáris politika kölcsönhatása Magyarországon az elmúlt másfél évtizedben*. Hitelintézeti Szemle, 2016. június.

² Erről lásd MATOLCSY György: *Egyensúly és növekedés*, Kairosz Kiadó, 2015. p. 644.

³ PALOTAI Dániel – VIRÁG Barnabás (szerk.): *Versenyképesség és növekedés*. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2016, 832 oldal.

szektorok mind az eszköz (hitel), mind pedig forrás (betét) oldalán megjelentek. Más országokban a hitelekkel belül ugyan jellemző volt az idegen devizában való denomináció, de a betétek helyi devizában maradtak. Ez makrogazdasági értelemben két fundamentálisan eltérő szituációt jelent, eltérő okokkal és következményekkel⁴, egyedi szinten ugyanakkor az adott devizaadás szempontjából a helyzet hasonló, hiszen mind a két esetben az eladósodott háztartás viselte a deviza-denominációból adódó kockázatokat.

Magyarországon 2004-ben kezdődött a kiterjedt lakossági devizahitelezés időszaka⁵, és a szektor nettó hitelfelvévő maradt egészen 2009-ig. A devizahitelezés leállása után a forint leértékelődése növelte tovább az állományt 2009-ben és 2010-ben, amikor a devizahitelek összállománya megközelítette a 6000 milliárd forintot.

2. Az árfolyamkockázat jelentősége a lakossági devizahitelek esetében

A banki adottságok, illetve a követett üzletpolitika eltérése miatt többféle finanszírozási és devizapozíció-fedezési modell alakult ki a magyar bankrendszerben. Tipizálva és sematikus megközelítésben az alábbi modelleket lehet azonosítani:

- devizaforrásból finanszírozott devizahitelezés (mérlegben belül fedezett devizapozíció),
- forintforrásból finanszírozott devizahitelezés (a devizapozíció fedezése devizawappal történik).

„Vegyítész” a fenti banki prototípusok egyike sem létezik, a bankok a finanszírozási és fedezési modellek keverékét alkalmazzák. Ezzel együtt vannak bankok, amelyek inkább az egyik, illetve inkább a másik modell mellett köteleződtek el. A lakossági devizahitelek esetében kizárólag a mérlegösszefüggések és a közgazdasági törvényszerűségek alapján, azaz az esetleges, kiemelten jogi szempontok figyelembe vétele nélkül a kitettségek és árfolyampozíciók az alábbiak szerint alakulnak⁶:

(1) Háztartások

A lakossági devizahitelezés egyik legfőbb mozgatórugója, hogy a külföldi devizában kibocsátott hitelek lényegesen olcsóbbak, mint a hazai devizában kibocsátottak. A devizahitelek felvételéből adódó árfolyamkockázatot a lakosság általában nem képes kezelni, illetve nem hajlandó fizetni az árfolyamkockázat ellen védelmet jelentő termékekért, hiszen azzal a kamatkülönbséget eredő „hasznát” veszítené el. Így végül nyitott árfolyampozíciót vállal. Az ebből adódó problémákra az adósok fel tudnak készülni ha olyan összegű hi-

telt vesznek fel, amit még hazai devizában is képesek lennének törleszteni. Ebben az esetben egy esetleges árfolyamsokk esetén megnövekvő törlesztőrészlet is teljesíthető lesz az adósok számára. Többnyire azonban a hitelfelvévők éppen azért választják az idegen devizában történő eladósodást, mert így lehetséges lesz számukra a hazai devizában nyújtottnál nagyobb hitelösszeg felvétele. Ebből adódik, hogy a devizahitelezés megkönnyíti a lakosság számára a túlzott eladósodást.

(2) Bankszektor

A bankok rendszerint nem vállalnak, illetve szabályozói megkötések miatt nem is vállalhatnak jelentős nyitott árfolyampozíciót, vagyis közvetlenül az árfolyammozgásnak nincs hatása a hitelportfóliójukra. Áttételesen az adósok árfolyamkockázata növekvő hitelkockázatként jelenik meg a bank számára, amit a bank képes az árazásban megjeleníteni, a kockázati költségben figyelembe venni. Egy sok esetben drasztikusan megnövekvő nem teljesítések hatása azonban együtt járhat jelentős veszteségekkel. A növekvő hitelezési kockázat mellett a bankok likviditási kockázata is jelentősen emelkedhet a devizahitelezés miatt. A bankok általában hazai devizában gyűjtene betétet, így vagy külföldi bankközi hitelek keresztl, vagy devizacsere-ügyletekkel (FX-swapokkal) tudnak deviza likviditáshoz jutni. Ez azt jelenti, hogy a lakossági devizahiteleket nyújtó bankok esetében jelentős ráutaltság alakulhat ki a devizapiacok tekintetében, különös tekintettel arra, hogy bár a hitelek hosszú futamidejűek, a devizaszerző ügyletek sok esetben rövid lejáratúak, azaz jelentős lehet a megújítási kockázat (vagyis, hogy a bank a lejáratkor nem képes újabb ügyletet kötni és ezzel „görgetni” a pozícióját).

(3) Államháztartás

A háztartások és a bankok közötti hitelügyleteknek közvetlen hatása nincs az államháztartásra, de áttételesen mégis van kapcsolat, hiszen a hitelezési kockázatok materializálódása esetén a háztartásoknál és a bankrendszerben is szükség lehet az állami beavatkozásra, és így az esetleges bankrendszeri és háztartási problémák komoly terheket róhatnak az államra is. Az államnak kell enyhíteni a szociális problémát, ami a bedőlő adósok helyzetéből adódik, illetve esetlegesen kiegészíteni a bankrendszer, amennyiben egyes bankok helyzete megrendül (akár állami feltőkésítésre is sor kerülhet, ahogy arra nemzetközi szinten volt is példa a válság következtében). A növekvő likviditási kockázatokból fakadó problémák miatt is állami beavatkozásra lehet szükség. Fontos, hogy az államnak minit a közösségi érdek képviselőjének nem csak a hitelprobléma valósággá válásakor, hanem már a megelőzésben is szerepe van – illetve kellett volna lennie. Bethlendi (2011)⁷ végkövetkeztetése szerint a nemzetközi példák egyértelműen azt támasztják alá, hogy a kiemelten Magyarországot jellemző „nem tehetünk semmit” mentalitás károsabb volt, mint a „nehézségek ellenére megpróbálunk valamit tenni” hozzáállás.

⁷ BETHLENDI András: *Policy Measures and Failures on Foreign Currency Household Lending in Central and Eastern Europe*. Acta Oeconomica, 2011, 61(2), pp. 193–223.

3. A lakossági devizahitelek kivételének jogi és közgazdasági feltételei Magyarországon

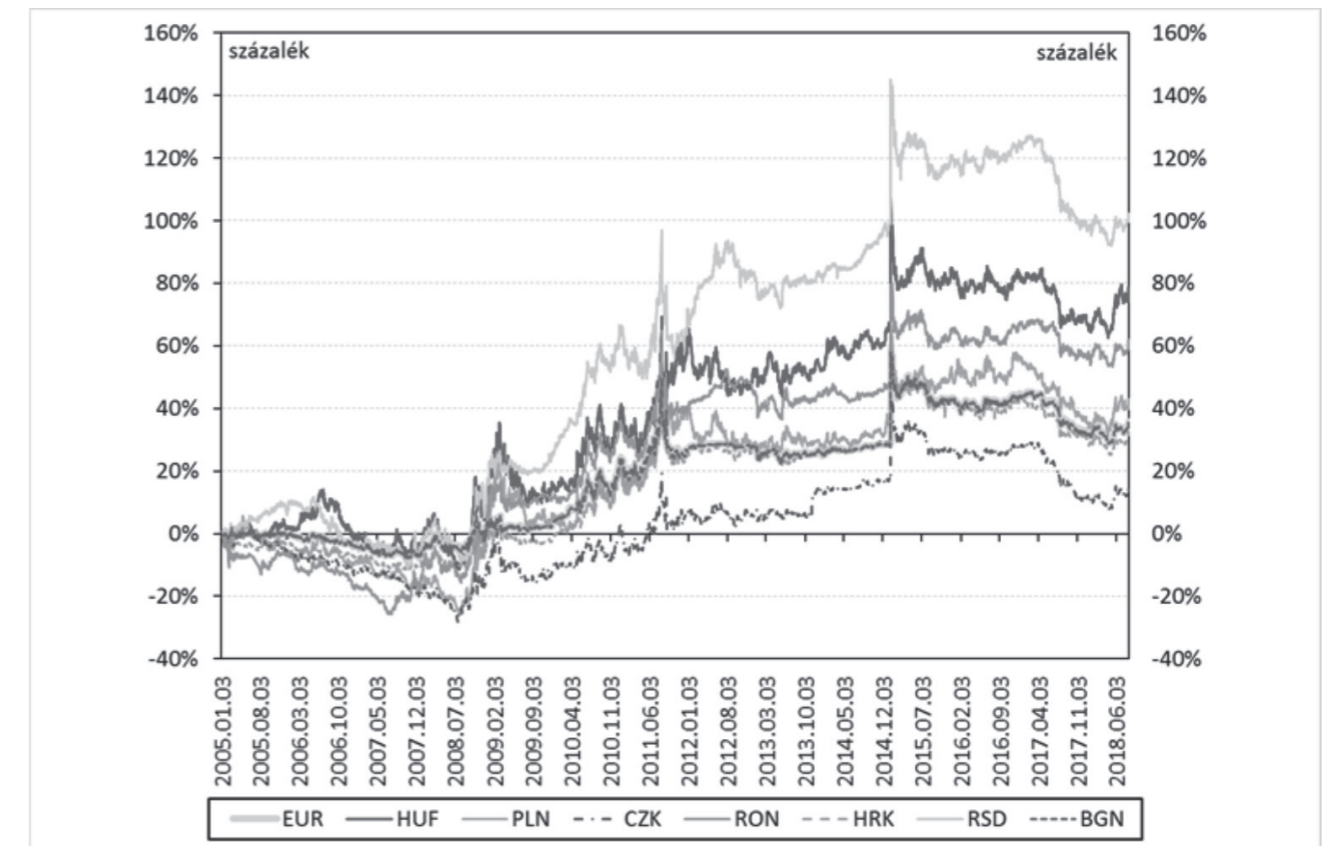
Magyarország példája plasztikusan mutatja, hogy milyen jelentős makrogazdasági és társadalmi károkat okoz, ha realizálódnak a lakossági devizahitelezés kockázatai. Mivel a háztartások döntő részben forintbevéttel rendelkeznek és az árfolyamkockázatok kezelésére csak korlátozott mértékben képesek, így különös jelentősége volt a forintárfolyam alakulásának: 2009 márciusában, a kelet-közép-európai régiót érintő egyedi sokk során, illetve 2011 második felében nagymértékben gyengült a forint az euróval szemben. Emellett 2010 nyaratól a korábban meglehetősen stabil EUR/CHF árfolyam mozdult el jelentősen. A forint svájci frankkal szembeni leértékelődése 2008 és 2011 között összességében 60-70% volt, ami a hazai hitelfelvévőket különösen érzékenyen érintette, hiszen a devizaadások döntően svájci frankban adósdoktak el.

hozott azonnali válságkezelő intézkedések és szabályozási változások⁹ nem voltak képesek a lakossági devizahitelezés problémáját végérvényesen kezelni. A megoldást a lakossági deviza- és devizaalapú jelzáloghitelek teljes kivételése jelenthette, amire 2014 őszétől kezdődően került sor¹⁰. A következőkben azokat a szempontokat mutatom be, amelyek alátámasztják, hogy a forintosításra az első jogilag lehetséges és közgazdaságilag is megfelelően alátámasztott időpontban került sor, kiemelt fókusszal a jogi aspektusra [Koloszi – Banai – Vonnák (2015)] alapján.

3. 1. Jogi aspektus

Magyarországon a lakossági devizahitelekkel kapcsolatos átfogó állami intézkedést megelőzte a nyitott jogi kérdések lezárása. Ezt a Kúria 2014 júniusában kihirdetett jogegységi

1. ábra.
Egyes kelet-közép-európai devizák svájci frankkal szembeni árfolyamalakulása
Forrás: saját szerkesztés

Kelet-Közép-Európában szinte minden országban a válságra adott reakciók részét képezte valamilyen devizahiteles intézkedéscsomag⁸, de mindeddig Magyarország volt az egyetlen ország, ahol sor került a lakossági devizahitelek teljes kivételére. A 2008-as válság begyűrűzését követően

⁸ DANCsik Bálint – FÁBIÁN Gergely – FELLNER Zita – HORVÁTH Gábor – LANG Péter – NAGY Gábor – OLÁH Zsolt – WINKLER Sándor: *Comprehensive analysis of the nonperforming household mortgage portfolio using micro-level data*. MNB Occasional Papers Special Issue. 2015.

⁹ LENTNER Csaba: *A gazdasági válság hatása a globális, uniós és hazai szabályozási környezetre*. In: AUER Ádám – PAPP Tekla (szerk.) *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban: Interdiszciplináris és jogösszehasonlító elemzés*. 272 p. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016. pp. 45–84. (ISBN:978-615-5527-93-7)

¹⁰ Rendszertani aspektusokról lásd: Csaba LENTNER: *The Structural Outline of the Development and Consolidation of Retail Foreign Currency Lending*. Pénzügyi Szemle/Public Finance Quarterly 60(3) pp. 297–311. (2015)

határozata teremtette meg.¹¹ A Kúria Polgári Kollégiuma az alábbiakat mondta ki¹²:

1. A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződés azon rendelkezése, amely szerint az árfolyamkockázatot – a kedvezőbb kamatmérték ellenében – korlátozás nélkül a fogyasztó viseli, a főszolgáltatás körébe tartozó szerződéses rendelkezés, amelynek a tisztességtelensége főszabályként nem vizsgálható. E rendelkezés tisztességtelensége csak akkor vizsgálható és állapítható meg, ha az általánosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztó számára annak tartalma a szerződéskötéskor – figyelemmel a szerződés szövegére, valamint a pénzügyi intéz-

ás számára indokolatlan költséget jelent. E rendelkezések azért is tisztességtelenek, mert alkalmazásuk gazdasági indoka a fogyasztó számára nem világos, nem érthető, nem átlátható.

A fentiek közül indokolt kiemelni az árfolyamkockázat kérdését, közgazdasági szempontból ugyanis ennek van kiemelkedő jelentősége. A Kúria az indokolásban ezzel kapcsolatban 2 kérdést vizsgált:

1) A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződés mint szerződéstípus tisztességtelen-e amiatt, hogy az árfolyamkockázatot – kedvezőbb kamat ellenében – korlátozás nélkül a fogyasztó viseli?

1. táblázat:

A Kúria 2014. júniusi jogegységi határozatának legfontosabb tételei

Árfolyamkockázat	Egyoldalú kamatemelések	Árfolyamrés
Az árfolyamkockázat adóskra hárítása akkor tisztességtelen, ha az átlagos adós számára nem érthető a szerződésben foglalt árfolyamkockázat, ami így semmissé teheti a szerződést.	Az egyoldalú kamatemelés tisztességtelen és jogtalan, amennyiben az adós számára nem világos és transzparens, hogy az egyes körülmények változása milyen mértékben hat ki a fizetési kötelezettségekre.	Az árfolyamrés díjként történő alkalmazása minden esetben és minden körülmények között tisztességtelen és semmis.

Forrás: saját szerkesztés

ménytől kapott tájékoztatásra is – nem volt világos, nem volt érthető. Ha a pénzügyi intézménytől kapott nem megfelelő tájékoztatás vagy a tájékoztatás elmaradása folytán a fogyasztó alappal gondolhatta úgy, hogy az árfolyamkockázat nem valós, vagy az őt csak korlátozott mértékben terheli, a szerződésnek az árfolyamkockázatra vonatkozó rendelkezése tisztességtelen, aminek következtében a szerződés részlegesen, vagy teljesen érvénytelen.

2. Az egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tevő szerződéses rendelkezés akkor tisztességtelen, ha az nem felel meg a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségéről szóló 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény 6. pontjában felsorolt elveknek (egyértelmű és érthető megfogalmazás elve; tételes meghatározás elve; objektivitás elve; ténylegesség és arányosság elve; átláthatóság elve; felmondhatóság elve; szimmetria elve). Ezen elvek alapján az egyoldalú szerződésmódosítás lehetőségét szabályozó szerződéses rendelkezések akkor nem tisztességtelenek, ha azok a fogyasztó számára világosan és érthetően meghatározzák, hogy a hivatkozott PK véleménynek megfelelő ok-listában megjelölt körülmények változásai milyen módon és mértékben hatnak ki a fogyasztó fizetési kötelezettségére; egyben pedig lehetővé teszik annak ellenőrizhetőségét, hogy az egyoldalú szerződésmódosításra a szerződéses rendelkezések betartásával az arányosság, a ténylegesség és a szimmetria elvének érvényre juttatása mellett került-e sor.

3. A folyósításkor a pénzügyi intézmény által meghatározott vételi, a törlesztésekkor pedig az eladási árfolyamok (különmű árfolyamok) alkalmazása tisztességtelen, mert ezekkel szemben nem áll a fogyasztónak közvetlenül nyújtott szolgáltatás, így

2) A pénzügyi intézmény által az árfolyamkockázattal kapcsolatban adott nem megfelelő (téves, ellentmondásos, hiányos, nem világos, nem érthető) tájékoztatás eredményezheti-e – az átláthatóság hiánya következtében – a szerződés árfolyamkockázatra vonatkozó rendelkezéseinek a tisztességtelenségét?

A Kúria szerint Ptk. 209. § (1) bekezdése értelmében: „*tisztességtelen az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő fél hátrányára állapítja meg*”. E rendelkezésből következtethet egyedileg megtárgyalt szerződési feltétel nem minősülhet tisztességtelennek. A tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó törvényi rendelkezések nem alkalmazhatók a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek.

Az Európai Unió Bírósága a C-26/13. számú ügyben hozott ítéletében akként foglalt állást, hogy a „*szerződés elsődleges tárgyát*” vagyis a „*főszolgáltatást*” megállapító szerződési feltételeknek azok tekintendők, amelyek a szerződést jellemző szolgáltatást határozzák meg. A 6/2013. PJE határozat 1. pontja szerint a deviza alapú kölcsönszerződések jellegadó sajátossága többek között az, hogy e szerződéstípusnál az adós az adott időszakban irányadó forint kölcsönnél kedvezőbb kamatmérték mellett devizában adósodott el, amiből következően ő viseli az árfolyamváltozás hatásait. Önmagában azonban az, hogy az árfolyamkockázat viselésének szabályai a főszolgáltatás körébe tartoznak, nem zárják ki ezen szerződési rendelkezések tisztességtelenségének vizsgálatát, abban az esetben, ha e rendelkezések nem világosak, nem érthetőek – figyelemmel a pénzügyi intézménytől kapott tájékoztatásokra is.

Azt ugyanakkor vizsgálni szükséges, hogy az adott konstrukció egyik lényegi eleme, az árfolyamkockázat fogyasztók általi viselése világos, érthető szerződési feltétel volt-e. A Ptk. 205. §-ának (3) bekezdése értelmében a felek a szerződés megkötésénél együttműködni kötelesek, és tájékoztatniuk kell egymást a megkötendő szerződést érintő minden lényeges körülményről. A fogyasztó számára ténylegesen lehetőséget kell biztosítani a szerződés összes feltételének megismerésére, és a szerződéskötés következményeinek megismerhetőségére. A fogyasztó alatt nem a konkrét fogyasztó értendő, hanem az „*általánosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztó*”. Azt pedig, hogy az ekként értelmezett fogyasztó képes volt-e értékelni az árfolyam változás rá nézve esetlegesen hátrányos gazdasági következményeit „*a releváns ténybeli elemek összességére tekintettel*” kell megállapítani, vagyis ebből a szempontból nem csak a szerződés tartalmának, szövegének van jelentősége, hanem a szerződéskötés során „*közzétett reklámnak és tájékoztatásnak*” is. Egy szerződési feltétel tisztességtelenségének megítélésakor a szerződés megkötésére vezet minden körülményt – így a kapott tájékoztatás tényét és azt, hogy ennek következtében a szerződés árfolyamkockázatra vonatkozó rendelkezése számára nem volt világos és érthető, a fogyasztónak kell bizonyítania.

A Kúria döntéséből az következett tehát, hogy a bankok és az ügyfelek között el kell számolni az egyoldalú kamat- és díjemelésekből, illetve az árfolyamrés alkalmazásából adódó túlfizetéseket, de az is egyértelművé vált, hogy a konverziót az aktuális piaci árfolyamon lehet megtenni. Az Országgyűlés 2014¹³ szeptemberében erre alapozva fogadta el a 2014. évi XXXVIII. törvényt, amely kimondta, hogy az adósok túlfizetéseit visszamenőleg tőke-előtörlesztésként kell figyelembe venni a folyószámla-, hitelkártyahiteleken és az állami kamattámogatású hiteleken kívül minden hitelre, melyet 2004. május 1. után nyújtottak, illetve amely 2009. július 26. előtt nem szűnt meg. Ezen felül bevezetésre került az ún. „*fair bankrendszer*” szabályozás, ami minden fogyasztói kölcsönszerződésre előírja a fix, vagy referencia alapú kamatozás alkalmazását („*átlátható árazás*”).

3. 2. Kamatkörnyezet és makrogazdasági stabilitás

A forintosítás fontos előfeltétele volt az MNB 2012-ben kezdett kamatcsökkentési ciklusa, ami 2014 nyarára 7%-ról 2,1%-ra vitte le az irányadó jegybanki kamatot, lehetővé vált ezáltal, hogy a forintosítás ne járjon a kamatok és a törlesztő részek emelkedésével.

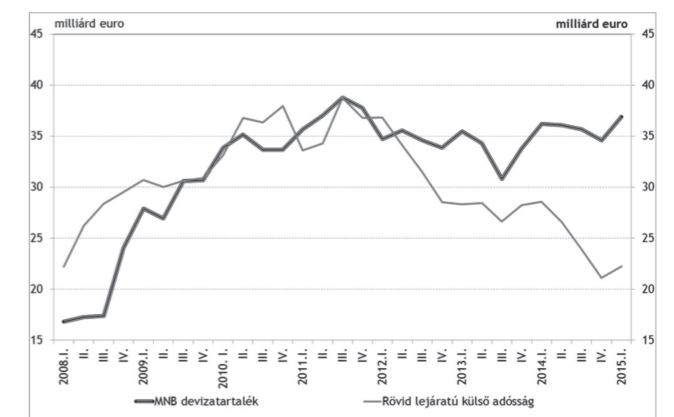
A lakossági devizahitelek kivezetéséhez arra is szükség volt, hogy a magyar makrogazdasági stabilitás olyan szintet érjen el, ahol érdemi piaci kockázatok nélkül vált végrehajthatóvá a lakossági devizahitelek kivezetése. Ezt szolgálta a 2010-et követő gazdaságpolitikai-államháztartási konszolidáció, az államadós-

ság csökkentése, az egyensúly melletti megvalósuló növekedés¹⁴, illetve a 2013-ban elindított monetáris politikai fordulat.

3. 3. Devizatartalék-mozgástér

A devizahitelek kivezetése banki oldalról devizaigényt támaszt, amit piaci devizavétel esetén jelentős nyomást gyakorolhatott volna a forint árfolyamára. A rendezett forintosításhoz ezért elengedhetetlen volt, hogy az MNB rendelkezzen a banki fedezési ügyletekhez szükséges devizamennyiséggel, és azt a bankok rendelkezésére is tudja bocsátani. Ez az jelenti, hogy a forintosításhoz elengedhetetlen volt, hogy a jegybank rendelkezzen a szükséges mozgástérrel a devizatartalék tekintetében, azaz a tartalékok érdemben meghaladják az optimális tartalékszintet meghatározó rövid külső adósság szintjét. Az MNB tartalék-megfelelése 2014-re érte el azt a szintet, ami lehetővé tette a biztonságos forintosítást, figyelembe véve, hogy 2014-re a korábbi 19 milliárd eurós csúcslól 9 milliárd euróra csökkent az átváltásra váró deviza-jelzár-

2. ábra.
Az MNB devizatartaléka és a rövid külső adósság alakulása
Forrás: MNB

loghitel állomány a devizahitelezés tiltása, a végtörlesztés és a fennálló hitelek visszafizetése következtében.

3. 4. Célzott jegybanki konverziós program

2014 szeptember végén a fogyasztói deviza- és deviza alapú jelzáloghitel állomány a bankrendszerben 3.350 milliárd forintot (10,8 milliárd eurót) tett ki, amely az ügyfelekkel való elszámolás után több mint 500 milliárd forinttal (1,7 milliárd euró) csökkent. Ez azt jelenti, hogy a forintosítás 9 milliárd euró értékű állományt érintett. Ugyanakkor a szóban forgó hitelállomány mögött több mint 1,56 milliárd euró (480 milliárd forint) volt az elszámolt értékvesztés, amiből az MNB számításai szerint az elszámolások miatt csaknem

¹¹ A Kúria jogegységi határozata mint bírói jog később útmutatásul szolgált a bíróságok, valamint a jogalkotó részére is. A bírói jogalkotásról lásd bővebben: Kecskés, András (2015): Inside and Outside the Province of Jurisprudence, Rechtstheorie 46(4) pp. 465–479.

¹² 2/2014. számú PJE határozat

¹³ 2014 több szempontból is kiemelkedő volt a gazdasági jogalkotás szempontjából. Ekkor lépett hatályba az új Ptk, valamint több új jogszabály is ekkor került megalkotásra.

¹⁴ Erről lásd MATOLCSY György: *Egyensúly és növekedés*, Kairosz Kiadó, 2015. p. 644; illetve MATOLCSY György – PALOTAI Dániel: *A magyar modell: A válságkezelés magyar receptje a mediterrán út tükrében*. Hitelintézeti Szemle, 17. évf. 2. szám, 2018. június, 5–42. o.

0,4-0,6 milliárd euró (120-180 milliárd forint) felszabadítására kerülhetett sor. Mindebből következően a bankok forintosításhoz kapcsolódó fedezeti igénye 8 milliárd euró körüli összegre tehető. A magyar központi bank tenderén allokált 7,83 milliárd euró tehát azt jelenti, hogy a bankok a forintosításra kerülő devizahitel állományt szinte teljes egészében fedezték. A jegybanki tender révén lehetővé vált a fogyasztói deviza- és deviza alapú jelzáloghitelek kivezetése.

Az MNB devizanyújtó programja úgy került kialakításra, hogy lefedje a bankok deviza igényeit, és emellett a keretösszegek teljes kihasználása esetén se veszélyeztesse a jegybanki tartalék optimális szintjét.¹⁵ Ez utóbbira az jelentett garanciát, hogy a jegybank által rendelkezésre bocsátott eszközök

bankokról szóló törvény jelentett, és a bankok indokolatlan szerződésmódosításából adódó károk helyretételi kötelezettsége erősített.¹⁷

A 2014 őszi elindított folyamat szerves folytatása volt a jelzáloghitelek forintosítása után is fennmaradt lakossági devizahitel-állomány teljes megszüntetése 2015-ben. A devizában eladósodott autóhitelesek és a devizában denominált személyi hitellel rendelkezők „kimentését” szolgálta (mintegy 250 ezer szerződésről volt szó), hogy az MNB és a kormány 2015 nyarán döntést hozott ezen hitelek forintosításáról is, az MNB a kapcsolódó tendereket pedig 2015 augusztus-szeptemberben meg is tartotta. A tendereken a jegybank 605 millió svájci frankot adott el a bankoknak, és ezzel a magyar

3. ábra.
A lakossági deviza-jelzáloghitelek forintosításának sematikus ábrája
Forrás: Nagy (2017)¹⁸

egyrészt mérsékeltek a rövid lejáratú külső adósságot, és így a jegybanki devizatartalék-igényt, másrészt a devizatartalékok az elkövetkező 3 évben megfelelően szétterített, fokozatos felhasználásával biztosították a bankok számára a forintosításból származó devizakeresletük kielégítését.

A deviza jelzáloghitelek tényleges, formális forintosítására 2015 tavaszán került sor. Az euró vásárlásokkal a kereskedelmi bankok fedezték az átváltásból eredő árfolyamkockázatukat, amely a folyamatos bankműködés szempontjából elengedhetetlen. Az árfolyam¹⁶ az euro esetében 308,97 forint volt, míg a svájci frank esetében 256,6 forint. A kivezetési árfolyamértékek ugyan magasabbak voltak, mint a 2002-2008 közötti felvételi árfolyamok, ám a kormány és a jegybank célja a lakossági devizahitel mentésén túl egyidejűleg és szükségszerűen a bankok pénzügyi pozícióinak konszolidált állapotba juttatása is volt, vagyis a magyar közpénzügyi kormányzás komplex konszolidációt hajtott végre, amelyet a fair

pénzügyi rendszerből gyakorlatilag teljesen eltűntnek az árfolyamkockázat miatt rendkívül kockázatos és ezzel a pénzügyi, valamint társadalmi stabilitást is veszélyeztető lakossági devizahitelek.

3. 5. Időzítés

2015. január 15-én a Svájci Nemzeti Bank feladta az euró árfolyamának ingadozásával szembeni védelmét. Ennek hatására a világ pénz- és tőkepiacain jelentős árfolyam kilengések kezdődtek. A svájci frank euróval szembeni árfolyama 1,2-ről 0,8052-ig „repült”, a forint/svájci frank árfolyam pedig a 250-260-as sávból, 378 forintig emelkedett. A sáveltörés a svájci frank erősödését, illetve az euró és különösen a forint jelentős gyengülését hozta, amely súlyos következményekkel járhatott volna a svájci frankban eladósodott háztartásoknak, ha nem történik meg pár hónappal korábban a konszolidáció. A lakossági, vállalati és önkormányzati kitettség megszűnése, kor-

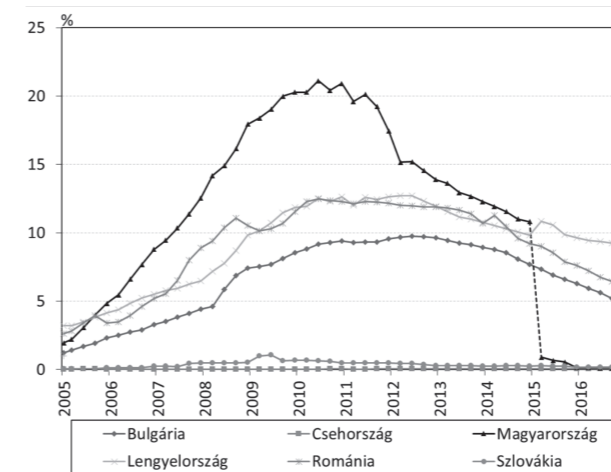
¹⁵ A konzervatív devizatartalékolást preferálva a Guidotti – Greenspan szabályt tekinthetjük mérvadónak. 2015. I. negyedévében a devizatartalék állomány 37 milliárd euró volt, a 2011-óta csökkenő rövid lejáratú külső adósság értéke ugyanekkor 22 milliárd eurót tett ki.

¹⁶ A 2014 november 7-ei hivatalos napi MNB-árfolyamon vagy a 2014 június 16-ai Kúria-döntés óta eltelt időszak átlagárfolyama közül a devizahiteles számára kedvezőbb árfolyamon voltak kötelesek bankok forintosítani a devizahiteleket.

¹⁷ A fair bankokról szóló törvény és az indokolatlan, egyoldalú szerződésmódosítások miatti hitelfelvetői kártérítés anyagilag a bankokat érinti.

¹⁸ NAGY Márton: *Egy nagy lépés: A lakossági devizahitelek kivezetése.* Köz-Gazdaság. XII. évfolyam. 2. szám. pp 149–153. 2017. április

4. ábra.
Háztartási devizahitelek a GDP arányában Kelet-Közép-Európa egyes országaiban
Forrás: MNB, saját gyűjtés, a rendelkezésre álló adatok alapján

mányzati és jegybanki kivédése okán azonban már nem érintette a svájci döntés a magyar gazdasági szereplők többségét.

4. Releváns nemzetközi bírósági döntések

Felkavarta az állóvizet, hogy 4 évvel a forintosítást követően, 2018 májusában *Evgeni Tanchev*, az Európai Unió Bíróságának főtanácsnoka közzétette véleményét egy konkrét, egyedi ügygel kapcsolatban (Ilyés T. és Kiss E. 2008 februárjában svájci frankban nyilvántartott kölcsöne).¹⁹ A főtanácsnok arra a következtetésre jutott, hogy jogi vita esetén a magyar bíróságok a forintosítást követően is vizsgálhatják, hogy a devizahitelek árfolyamkockázata tisztességtelen feltételnek minősül-e, amennyiben a szerződésben nem világosan és érthetően fogalmazták meg.

Hasonló álláspontra helyezkedett a konkrét ügyben eljáró Fővárosi Ítéltábla által megkeresett Európai Bíróság is, amely 2018. szeptember 20-án hozta nyilvánosságra döntését.²⁰ Fontos aláhúzni, hogy a bírósági ítélet csak a konkrét egyedi ügyre vonatkozik, és a magyar jogi berendezkedésből adódóan nem általános érvényű, így a bankrendszert és a forintosított állományt rendszerszinten nem érinti. A első keresetindítást követően több mint 5 évvel meghozott bírósági ítélet rámutatott, hogy Magyarország 2014-ben olyan törvényeket fogadott el, amelyek a deviza alapú kölcsönszerződésekben megszüntettek bizonyos tisztességtelen feltételeket, az ilyen szerződések alapján fennálló összes fogyasztói tartozást forintosították, az új törvények azonban fenntartották a magyar forintnak a svájci frankkal szembeni leértékelődése esetén fenyegető árfolyamkockázatnak a fogyasztóra terhelé-

¹⁹ Az Európai Unió Bírósága 60/18. sz. sajtóközlemény Luxembourg, 2018. május 3. A főtanácsnok indítványa a C-51/17. sz. ügyben OTP Bank Nyrt. and OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt. kontra Ilyés Teréz és Kiss Emil

²⁰ Az Európai Unió Bírósága 137/18. sz. sajtóközlemény Luxembourg, 2018. szeptember 20. A C-57/17. sz. ügyben hozott ítélet OTP Bank Nyrt. és OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt. kontra Ilyés Teréz és Kiss Emil

sét. Ítéletében a Bíróság emlékeztetett: azt a szabályt, amely a kötelező érvényű törvényi vagy rendeleti rendelkezéseket tükröző feltételeket kizárja a vonatkozó irányelv hatálya alól, az igazolja, hogy joggal feltételezhető, hogy a nemzeti jogalkotó a meghatározott szerződések feleit megillető jogok és az őket terhelő kötelezettségek összességére nézve egyensúlyt teremtett. Ez azonban nem jelenti azt, hogy valamely más, a jogszabályi rendelkezésekkel nem érintett szerződési feltétel – mint például a jelen esetben az, amely az árfolyamkockázatra vonatkozik – szintén teljes egészében ki lenne zárva ezen irányelv hatálya alól. Az ilyen feltétel tisztességtelen jellegét tehát a nemzeti bíróság értékelheti, amennyiben eseti vizsgálat alapján arra a megállapításra jut, hogy az adott feltételt nem világosan és érthetően fogalmazták meg.

E tekintetben az Európai Bíróság álláspontja szerint a pénzügyi intézmények kötelesek elegendő tájékoztatást nyújtani a kölcsönfelvevők számára ahhoz, hogy ez utóbbiak tájékozott és megalapozott döntéseket hozhassanak. E követelmény magában foglalja, hogy az árfolyamkockázattal kapcsolatos feltételnek nemcsak alaki és nyelvtani szempontból, hanem a konkrét tartalom vonatkozásában is érthetőnek kell lennie a fogyasztó számára. Ebből az következik, hogy az átlagos – általánosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő – fogyasztó számára lehetőséget kell biztosítani nem csupán annak felismerésére, hogy a nemzeti fizetőeszköz a kölcsön nyilvántartásba vétele szerinti devizához képest leértékelődhet, hanem egy ilyen feltételnek a pénzügyi kötelezettségeire gyakorolt – esetlegesen jelentős – gazdasági következményeinek értékelésére is.

A kelet-közép-európai régióban a legnagyobb visszhangot nem az alapvetően elvi jelentőségű magyar, hanem a 2018. januári szlovén bírósági ítélet váltotta ki, amely az adós árfolyamkockázattal kapcsolatos nem megfelelő tájékoztatása miatt semmissé nyilvánított egy svájci frankban felvett lakossági hitelt. A szlovén bankrendszerben 2018 elején több mint 500 millió euró értékben voltak svájci frank hitelek 20 ezer ügyfélnél, és a bírósági ítéletről beszámoló elemzések szerint a döntésnek akár Szlovénián kívül is lehetnek hatásai (Horvátországban voltak is, a kérdés hamar a közpolitikai viták fókuszába került). Az adós jogi érvelése szerint a svájci frank hitelek esetében a bankok „*erkölcselen üzleti modellt*” építettek fel, amelyben az alacsony frankkamatokkal ráverték az adósokat a hitel felvételére, és bár tudatában voltak az árfolyamváltozás jelentős kockázatainak, arról üzleti megfontolásból nem tájékoztatták az ügyfeleket. A bírósági ítélet szerint a konkrét egyedi ügyben az adósnak az eredetileg felvett összeget kell visszafizetnie, kamatok nélkül, ami 60%-os adósságelengedést jelentett banki oldalról.

Horvátországban 2018 nyarán nyilvánított semmissé egy svájci frank alapú jelzáloghitelt a horvát legfelsőbb kereskedelmi bíróság arra hivatkozva, hogy a bankok nem tájékoztatták ügyfeleiket az ilyen devizahitelek magas kockázatáról. A testület elutasította a bankok fellebbezését, és helyben hagyta a frankhitelesek érdekvédelmi szervezete kollektív vádemelését a nyolc legnagyobb Horvátországban működő bank ellen. Azzal vádolták őket, hogy tisztességtelenül alkalmazták az árfolyamzáradékot, és egyoldalúan megváltoztatták a kamatokat, amelynek következtében a hitelfelvevők

törlesztőrészlete a duplájára nőtt a kiindulási értékhez képest. A döntés szerint a perelt bankok megsértették a kollektív érdekeket és a hitelfelvevők jogait azzal, hogy nem tájékoztatták ügyfeleiket a devizahitelek magas kockázatáról, valamint semmis és tisztességtelen szerződést kötöttek ügyfelekkel. Aláhúzták, hogy az említett pénzügyi intézetek az akkor hatályos fogyasztóvédelmi törvénnyel ellentétesen jártak el.

Horvátországban a jogi vita 2013-ig nyúlik vissza, amikor Zágrábban a kereskedelmi bíróság jogszerűtlennek ítélte mind a svájci frank alapú hitelek konstrukcióját, mind a bankok egyoldalú kamatemelését hét banknál, a nyolc érintett közül, amelyek ellen az eljárás folyt. Később a legfelsőbb kereskedelmi bíróság ezt a döntést felülbírálta, és csak a változó kamat egyoldalú megemelését ítélte jogszerűtlennek és tisztességtelennek. A döntés felülvizsgálatát kérték a bankok és a hitelesek is. Az alkotmánybíróság 2016-ban új tárgyalást rendelt el, mert a legfelsőbb kereskedelmi bíróság megsértette a tisztességes eljárásból való alkotmányos jogot, amikor nem indokolta meg a devizaalapú hitelekre vonatkozó döntését.

Összességében azokban az államokban, amelyekben – Magyarországgal ellentétben – nem került sor a lakossági devizahitelek kivezetésére, a devizahiteles probléma továbbra is rendszerszintű kockázatot jelent, így a még mindig zajló jogi vitáknak is a bankrendszer és a makrogazdasági környezet egészét érintő hatása lehet.

5. Záró gondolatok

A Kúria jogegységi határozatán alapuló forintosítás stabilizálta a családok pénzügyi pozícióját: a nettó háztartási vagyont és az elkölthető jövedelmet az árfolyam ingadozásai többé már nem érintik, alacsonyabb és kiszámíthatóbb lett a törlesztési teher, ami javíthatja fogyasztási és beruházási számokat is. A forintosítás ezen felül a bankrendszer stabilitására is pozitív hatással volt, hiszen jelentősen mérséklődött a hitelkockázat, javítva a bankok hitelportfóliójának minőségét. A bankrendszer erősödése csökkenti Magyarország kockázatoságát, ami csökkentheti a kamatokat, ezzel is élénkítve a gazdaságot.

A válság rávilágított a felelősségteljesebb hitelezés fontosságára. A kapcsolódó szabályozások a kockázatok korai azonosítását, illetve megelőzését, valamint a nemzetközi együttműködés erősítését célozzák meg. A módosuló előírások célja a túlzott eladósodás és a túlhitelezés megakadályozása, a háztartásoknál jelentkező kamatkockázat mérséklése, illetve annak biztosítása, hogy a kamatkockázatnak jobban kitett ügyfelek megfelelő jövedelmi tartalékkal rendelkezzenek – annak érdekében, hogy a jövőbeli lakossági hitelezés jó minőségben és fenntartható módon valósuljon meg.

Az egyik jellemző intézkedés a lakossági devizahitelek kivezetése és de facto betiltása mellett a makroprudenciális jogkörök kialakítása volt, hiszen a válság épp arra világított rá, hogy az egyedi banki problémákra és kockázatokra fókuszáló mikroprudenciális beavatkozások önmagukban nem képesek megelőzni a rendszerszintű pénzügyi zavarokat. Ezen felül egyértelművé vált, hogy a rendszerszintű pénzügyi kockázatok aktív visszaszorítása mellett a pénzügyi szereplők

sokktűró képességét is javítani kell.²¹ A lakossági hitelezés tekintetében a makroprudenciális intézkedések közül a legfontosabbnak az adóssághék-szabályok tekinthetők, amelyek széles körben elterjedtek Európában,²² azon belül is különösen a lakossági devizahitelezésben egykor kiemelten érintett Kelet-Közép-Európában.²³

A lakossági devizahitelek kivezetése tekintetében saját modellet alkotó Magyarországon is hangsúlyosan merül fel, hogy a monetáris politikai normalizáció nem jelenthet-e majd devizahitelekhez hasonló problémát a változó kamatozású hitelek esetében (hiszen a rövid kamatperiódusú forinthiteleknél emelkedő kamatok esetén a törlesztőrészletek rövid távon megnőhetnek, ami többletterhet okoz az ügyfeleknek). Ezzel kapcsolatban indokolt felhívni a figyelmet az alábbi strukturális eltérésekre:

- Jelentős különbség, hogy a devizahitelek esetében az árfolyamkockázat nem csak a fizetendő kamatösszegre, hanem a tőkeösszegre is hatott, így a törlesztőrészletek is jobban és tartósabban emelkedhettek.
- A rövidebb kamatrögzítésű hitelek kamatkockázata a folyamatos tőketörlesztéssel – azaz a hitelek amortizációjával – fokozatosan csökken. Így az idő előrehaladtával egy esetleges kamatemelkedés hatása egyre kisebb a törlesztőrészletek növekedésére.
- Míg az árfolyamgyengülésnek a háztartási oldalon, mérleg szempontból gyakorlatilag nem volt haszonélvezője, hiszen a betétek hazai devizában voltak denomináltak, addig a kamatemelkedés esetén más a helyzet, hiszen a nettó megtakarítói pozícióban lévő háztartások esetében növekedhetnek a kamatbevételek.
- A rövid kamatperiódusú hitelek aránya az új folyósításon belül csökken, a teljes hitelállományon belüli részesedésük pedig kisebb, mint a válság előtti időszakban a devizahiteleké volt.
- A korábbiakkal ellentétben a szabályozói hatóság aktivitása ezen a téren jelentősen nőtt, a jegybank több eszközzel is támogatja a hosszabb kamatrögzítésű hitelek térnyerését (jelzáloglevélvásárlási program, kamatcseretenderek, ajánlások, jelzálogfinanszírozás-megfelelési mutató bevezetése).

Magyarországon az új hitelkihelyezések szintje 2017 első felévére már elérte a 2006 elején tapasztalt értékeket, a legnagyobb mértékű bővülést a lakáscélú jelzáloghitelek mutatták. A dinamikus bővülő hitelezés ugyanakkor nem járt együtt a lakosság túlzott eladósodásával, miközben előretekintve a jelenlegi kedvező tendenciák folytatódását vetíti előre, hogy az MNB 2018 júniusban módosította az adóssághék-szabályok paramétereit, amelyek immár kedvezőbbben kezelik a hosszabb kamatperiódusú hiteleket.

²¹ Magyar Nemzeti Bank: Stabilitás ma – Stabilitás holnap. A Magyar Nemzeti Bank makroprudenciális stratégiája. 2016

²² A kapcsolódó szabályozások gyűjteményéért lásd: ESRB (2017): European Systemic Risk Board: National measures of macroprudential interest in the EU/EEA.

²³ FÁYKISS Péter – PALICZ Alexandr – SZAKÁCS János – ZSIGÓ Márton: *Az adóssághék-szabályok tapasztalatai a magyarországi lakossági hitelezésben.* Hitelintézeti Szemle, 17. évf. 1. szám, 2018. március, 34–61. o.